

Гончаренко І.В., Фомічов О.Ю.

УДК 338.124.4

**ОСНОВНІ ПРИЧИНИ СВІТОВОЇ КРИЗИ 2008 РОКУ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК
З СУЧАСНИМИ ПРОЦЕСАМИ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Актуальність теми. Перша фаза світової фінансової кризи 2008 року вплинула на економічне життя як усього світу так і України. Не було країни, в якій би не відчувались її наслідки. Тепер, коли розгортається друга фаза, потрібно вжити усіх можливих заходів для мінімізації негативних наслідків. Отже, нагальною є потреба пошуку шляхів усунення наслідків кризи, які б задовольняли як державні структури, так і приватних осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До цього часу не сформовано єдиного загально визнаного трактування кризи світової економіки та стратегії її подолання. Дослідженню подібних макроекономічних явищ приділяли увагу багато вчених, серед них: М. Кондратьєв, Й. Шумпетер, Е. Менсфілд, М. Хіроока, К. Фрідмен, Р. Нельсон, С. Дж. Уінтер та інші. Проте, широкий спектр проблем, у тому числі достатньо дієві заходи протидії кризовим явищам, поки що не розроблені.

Мета роботи. Метою дослідження є вивчення причин першої фази кризових явищ; визначення взаємозв'язку явищ першої і другої фази; проведення аналізу формування «інфляційного пузиря»; пошук заходів, які можливо реалізувати для обмеження негативних ефектів кризи на економіку України в цілому та приватних вкладників зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Витоки кризи 2008 року тягнуться ще до 1999, коли при лобюванні інтересів у Конгресі, а також відсутності протидії з боку адміністративної та судової гілок влади, ФРС і казначейство США дали можливість банківському бізнесу розширити сферу своєї діяльності: було офіційно скасовано закон Гласа-Стігала, який забороняв всі міжгалузеві операції банків з часів Великої депресії. Він був замінений на закон Грамма-Ліча-Блайлі, що призвело до можливості для банків розширювати своє поле діяльності: крім власне комерційних банківських операцій вони могли тепер займатися інвестиціями, страхуванням, наданням агентських послуг, створенням фінансових компаній. Фінансові холдинги і підконтрольні їм інститути випадали зі сфери контролю Федерального резерву, створюючи безмежні можливості для розвитку найбільшого з «іпотечних пухирів» - ринку іпотеки сабпрайм [3]. Одночасно були обмежені функції комісії з торгівлі товарними ф'ючерсами (CFTC, вона регулює також операції з фінансовими деривативами), що вплинуло на зміни в секторі іпотеки – так, у 1994 році обсяг сектора іпотеки сабпрайм становив 35 млрд доларів, тільки 5% від іпотечного ринку США. У 2006 році він розрісся до 600 млрд доларів (20% ринку), при цьому три чверті позичкової заборгованості цього типу були «перепаковані» в CDO (англ. Credit Default Obligation, Кредитна Дефолтна Облігація). До жовтня 2007 року частка заставних з плаваючим відсотком (adjustable rate mortgage, ARM), по яким не були виплачені відсотки або почалося судове розслідування, склала 16% сукупного ринкового обсягу цих інструментів. До травня 2008 року ця цифра збільшилась до 25%. Фактично сектор іпотеки сабпрайм перестав нормально функціонувати - такий рівень ризиків, притому погано локалізованих, паралізував активність як покупців, так і продавців [2].

Тепер потрібно пояснити, що таке CDS [4]. Кредитний дефолтний своп (англ. Credit Default Swap, CDS) – кредитний дериватив (своп), угода, згідно з якою «Покупець» робить разові або регулярні внески (сплачує премію за кредитний ризик) «Емітентові», який бере на себе зобов'язання погасити виданий «Покупцем» кредит третій стороні у разі неможливості погашення кредиту боржником (дефолт третьої сторони). «Покупець» отримує цінний папір – свого роду страховку, яка гарантує обов'язкове повернення суми виданого раніше кредиту або купленого боргового зобов'язання. У разі дефолта, «Покупець» передасть «Емітентові» боргові папери (кредитний договір, облігації, векселі), а в обмін отримає від «Емітента» компенсацію на суму боргу плюс несплачені відсотки, а також ті, що повинні нарахувати до дати запланованого погашення.

Купівля дефолтних свопів відповідно до наданих позик дозволяє банкам запропонувати для забезпечення своїх кредитів (або інших власних зобов'язань) гарантію сплати у формі раніше придбаного дефолтного свопа. Це значно знижує необхідність вимагати додаткові форми гарантій (таких як застава або операція РЕПО), покращуючи тим самим структуру банківського кредитного портфеля. Кредитний дефолтний своп у формі цінного паперу, який можна перепродавати, вирішує для кредитора відразу кілька завдань:

- 1) кредитні ризики відокремлюються від можливості одержувати відсотки за виданими кредитами;
- 2) завдяки тому, що ризик узяла на себе інша структура, вивільнюються резерви на випадок неповернень, такі резерви тепер загалом можна не створювати;
- 3) вартість дефолтних свопів менша, ніж коштує традиційний страховий поліс, тому що для страхових організацій законодавство вимагає створення відповідних резервів, а для емітентів дефолтних свопів таких вимог немає.

Завдяки відсутності вимог щодо наявності відповідних зобов'язанню активів, дефолтні свопи також можуть використовуватися і для спекуляцій. Це викликало остороги в найбільших та найпрозорливіших інвесторів світу ще до переходу кризових подій у необоротну стадію, так, у щорічному звіті акціонерам компанії «Berkshire Hathaway» Уоррен Баффет сказав наступне: «Деривативи (фінансові інструменти), що не мають гарантії або забезпечення, оцінюються залежно від кредитоспроможності контрагентів. Тим часом, до моменту завершення контракту, контрагенти враховують прибутки і збитки – іноді у величезних сумах – в своїх поточних балансах, хоча ані пенні не переходить з рук в руки» [7].

Тенденція до збільшення розмірів банків і утворення фінансових конгломератів і корпорацій призвела до утворення мультинаціональних фінансових корпорацій, які впливають на економіку в глобальному масштабі. Банкрутство навіть однієї такої корпорації може призвести до катастрофічних наслідків для економіки в цілому. Бізнес банків тримається на довірі вкладників, якщо вона буде втрачена і розпочнеться масове вилучення депозитів, це може призвести до колапсу всієї фінансово-економічної системи країни, а, враховуючи взаємопов'язаність фінансових структур світу, і не однієї. В таких умовах держава змушена підтримувати і навіть безпосередньо «рятувати» банки, яким загрожує банкрутство (що суперечить основам неолібералізму, на основі якого побудована економічна система США), що знімає з них відповідальність за помилки і заохочує погоню за миттєвим прибутком. Як результат кризи 2008 року, найбільші американські інвестиційні банки були об'єднані з комерційним, і стали ще більшими.

Сьогодні фінансові аналітики у багатьох публікаціях основними причинами поступового розгортання другої фази фінансової кризи вказують:

По-перше, принципових, корінних змін в економіках розвинених країн не відбулося, то вони як і раніше не можуть розвиватися самостійно. Залишився незмінним борговий характер західної моделі економіки. Традиційна схема погашення боргів - за допомогою взяття нових позик. При цьому кредитування банками реальної економіки і домогосподарств скорочується, а їх умови стають жорсткішими. Адже саме малий і середній бізнес є двигуном економічного зростання і підйому. Замість цього банки продовжують торгівлю деривативами та кредитними дефолтними свопами. Зростання та пошавлення, що спостерігались в останні півтора року - прямі наслідки дій урядів і фінансових структур і є закономірними явищами, які практично завжди йдуть за глибоким і тривалим спадом і абсолютно не виключають другої рецесії.

По-друге, американська економіка, а слідом за нею й інші економіки світу потрапили в так звану «пастку ліквідності»[5], коли монетарні влади не мають інструментів для стимулювання економіки, ні через зниження процентних ставок, ні через збільшення грошової пропозиції. Кейнсіанці стверджують, що пастка ліквідності зазвичай виникає, коли очікування негативних подій (дефляції, слабкого сукупного попиту, війни) змушує людей збільшувати переваги ліквідності. Завдяки гігантським вливанням ліквідності були врятовані системоутворюючі банки, і вони отримали доступ до дешевих грошових потоків, які щедро «друкує» ФРС.

Можливим шляхом вирішення проблеми для України є зменшення залежності від головного джерела нестабільності – долара США. Для світової економіки в цілому це можливо шляхом заміни долара в якості резервної валюти на SDR (спеціальні права запозичення), які існують лише у безготівковій формі у вигляді записів на банківських рахунках. Основна мета створення: подолання парадоксу Тріффіна [1] (фундаментальна проблема використання долара як резервної валюти згідно з Бреттон-Вудською системою, або будь-якої національної валюти як резервної. Використання національної валюти як резервної призводить до суперечності між національною та глобальною монетарною політиками).

В якості альтернативи паперовим грошам останнім часом все активніше пропонується золото [2]. Очевидно, що потрібна реформа існуючої світової грошової системи, яка могла б забезпечити подальше економічне зростання і збалансувати глобальну економіку. Світ рухається до створення мультивалютної грошової системи, в якій долар буде лише однією з основних резервних валют, поряд з євро, йеною, юанем і фунтом стерлінгів, з гнучкими обмінними курсами, прив'язаними до золота. Дж. Стігліц пропонував використовувати SDR в якості резервної валюти [6]. Сьогодні SDR прив'язана до кошика з долара (42%), євро (36%), фунта стерлінгів і йени. Однак SDR емітовано всього на 40 млрд доларів - крапля в морі світової грошової маси, щоб грати роль резервної валюти. Звичайно, потрібно підключити до цього кошику ще ряд національних валют, принаймні - юань, а також радикально реформувати МВФ, щоб SDR стали справжньою світовою резервною валютою.

Можливим шляхом вирішення проблеми для приватних осіб є інвестування у нові грошові форми, які незалежні від державних структур та їх впливу. Однією з таких форм є електронна валюта. При цьому ми маємо на увазі не білінгові системи, які дозволяють здійснювати оплату в інтернеті за допомогою звичайних грошей, а принципово нову валютну систему. Однією з таких систем є Bitcoin.

Bitcoin (англ. bit - одиниця інформації «біт», англ. Coin - «монета») - електронна пірінгова кріптовалюта, створена в 2009 році Сатоші Накамото, реальна особа якого (або групи осіб) залишається не відомою.

Принцип однорангової мережі та відсутність адміністративного центру унеможливорює державне регулювання і маніпуляції курсом шляхом зміни грошової маси. Емісія Bitcoin алгоритмічно обмежена. Bitcoin передбачає анонімне володіння та переказ грошових коштів.

У порівнянні з традиційними грошовими системами Bitcoin має такі переваги:

- емісія децентралізована, не контролюється и не може контролюватися будь-якою державною структурою;
- кожна транзакція залишає слід у системі, тому використати одну монету двічі неможливо;
- не існує центрального органу влади, тому виключити/не допустити будь-кого до користування системою неможливо;
- немає ніяких зборів/процентів за користування системою.

Але запропонована система не є ідеальною і у неї є недоліки, більшість із яких виявились в процесі використання, і більшість з яких є продовженням або побічними ефектами переваг:

- нестабільність як ринку так і курсу обміну BitCoin дуже значні, в десятки разів вищі за прийнятні для застосування бізнесом чи звичайними користувачами;
- не розвинена і недосконала (поки що) інфраструктура. BitCoin не може існувати і розвиватись не спираючись на вузли, що обмінюють BitCoin на фіатні гроші.

Висновки. Отже можливими шляхами покращення ситуації, можуть стати: внесення змін у склад валютного кошика валютного резерву, збільшення золотого запасу для держав та диверсифікації коштів для приватних осіб.

Джерела та література:

1. Triffin dilemma : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Triffin_dilemma
2. Seeking alpha : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://seekingalpha.com/article/955781-buy-gold-now-before-the-coming-rally>
3. Истоки финансового цунами : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://expert.ru/expert/2009/02/istoki_tsunami/
4. Анатомия одной булимии : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sgolub.ru/protograf/anatomiya-odnoi-bulimii>
5. Liquidity trap : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://seekingalpha.com/article/476231-a-crash-course-in-the-weird-world-of-a-liquidity-trap>
6. Yuan Should Feature in IMF Special Drawing Rights, Stiglitz Says : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.businessweek.com/news/2012-01-16/yuan-should-feature-in-imf-special-drawing-rights-stiglitz-says.html>
7. Berkshire Hathaway Inc. Annual Report 2002 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.berkshirehathaway.com/2002ar/2002ar.pdf>

Гончаренко І.С., Савченко В.В.

УДК 338.43

ОПТОВІ РИНКИ АГРОПРОДУКЦІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Актуальність проблеми. Закріплення результатів аграрних реформ, забезпечення продовольчої безпеки держави та підвищення життєвого рівня населення України багато в чому залежить від цілеспрямованої роботи з організації цивілізованого аграрного ринку. Загострило це питання і вступ України до Світової організації торгівлі, що передбачає підвищення вимог якості вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства, удосконалення, безпосередньо ринкової інфраструктури, розбудови її нових складових. Значна роль у цьому відводиться оптовим рынкам агропродукції, процес створення яких на сьогодні є уповільненим. Ця робота передбачає створення ринкової інфраструктури, формування продуктових ринків та адекватних механізмів функціонування ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування і функціонування аграрного ринку та його інфраструктури відносно нова для вітчизняної агроекономічної науки. У цій сфері плідно працюють вчені-економісти, серед яких: В.Андрійчук, В.Бойко, П.Гайдуцький, О.Гудзинський, І.Червен, А.І. Шумейко та інші.

Проте цілий ряд проблем, пов'язаних з формуванням і функціонуванням інфраструктури, все же залишається невирішеним. Науково-теоретичне значення та практична цінність потребують подальшого вивчення проблеми розвитку інфраструктури аграрного ринку.

Постановка завдання. Отже, постає необхідність розглянути питання сутності оптових ринків сільськогосподарської продукції, їх сучасний стан та різновиди, проблеми та перспективи розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На відміну від економічно розвинених країн, де без існування таких інститутів аграрного ринку виробники та споживачі продукції унеможливають свою діяльність, для аграріїв України поняття оптового ринку сільськогосподарської продукції є відносно новим, саме тому в економічній літературі загальноприйнятого тлумачення поняття «оптовий ринок», на жаль, немає.

На думку І.Сідельнікова, оптовий ринок сільськогосподарської продукції (ОРСП) - це господарюючий суб'єкт, основною метою якого є надання сприятливих умов для ведення торгівлі покупцями та продавцями великих партій агропродукції. Самі по собі такі суб'єкти аграрного ринку вражають своєю територією (зазвичай, це декілька десятків, а то і сотні тисяч квадратних метрів площі), мають складські, виробничі, торговельні й офісні об'єкти, а також різні служби й агенції із забезпечення процесів основної діяльності [2, с. 40-41].

Т.Кучеренко визначає оптові продовольчі ринки як торговельні приміщення, допоміжні служби, транспортні мережі та споруди, об'єкти сервісу, контролю, безпеки та інші служби, які мають наступні переваги:

- поєднує інтереси товаровиробників, продавця і покупця в часі та просторі за умови широкого асортименту і гарантованого збуту;
- стимулює вітчизняного товаровиробника в системі збуту;
- створює вільний немонополізований ринок високого ступеня осяжності й безпеки;
- формує впорядковану систему розподілу продовольства;